

САМОПРОЦЕНА СТАЊА И КАПАЦИТЕТА ВЕЗАНИХ ЗА ЗАШТИТУ ОД НАСИЉА И ДИСКРИМИНАЦИЈЕ У ШКОЛАМА ЗЛАТИБОРСКОГ ОКРУГА

ОКТОБАР 2019.

- резултати анкете-

Као неопходан и потенцијално најважнији сегмент за систематску и свеобухватну борбу против насиља, саветнице – спољне сараднице за заштиту од насиља планирале су истраживање/снимање ситуације у школама Златиборског округа.

Испитивање потреба школа у вези са темом заштите од насиља је планирано у три комплементарна и међусобно повезана корака:

- а) онлајн анкета дистрибуирана основним и средњим школама Златиборског округа везана за самопроцену стања и капацитета школа у овој области – октобар 2019.
- б) фокус група која би квалитативно допунила и продубила информације добијене анкетом и фокусира се на потребе школа за подршком – новембар 2019.
- в) анализа докумената школе везаних за заштиту од насиља и дискриминације, првенствено годишњег плана рада, извештаја о реализацији ГПР и пријава 3. нивоа насиља – децембар 2019.

ОНЛАЈН АНКЕТА – ОКТОБАР 2019.

У оквиру првог корака, саветнице – спољне сараднице су сачиниле и дистрибуирале анкету на адресе свих основних, средњих и мешовитих школа у Златиборском округу. Школе су имале на располагању 7 дана да одговоре на питања – од 3. до 10 октобра 2019. У том периоду, своје одговоре је унело 18 средњих и 43 основне школе, што је близу 80% школа у обе категорије.

Циљ анкетања је било испитивање, путем самопроцене школа, генералног стања везаног за заштиту ученика од насиља и дискриминације, као и потреба школе за подршком у овој области.

Специфични циљеви/задаци су били:

- процена школе о врсти и учесталости насиља, уз повратну информацију о начинима евидентирања и процене броја и врсте насилних догађаја кроз дужи временски период
- самопроцена школе о едукованости, информисаности и укљученост свих актера школског живота у реализацију циљева Програма и спровођење процедура

- самопроцена школе везана за квалитет рада школе и Тима за заштиту од насиља, као и специфичности одговора школе на наисље
- самопроцена потребе за подршком код анкетираних школа и њихових запослених

Сам онлајн упитник се састојао од 50 питања, од којих су првих 5 била питања о општим подацима школа (име, величина, место); 17 питања су била отвореног типа, а остала затвореног – питања вишеструког избора (уз понуђену опцију за додавање одговора) и скале процене.

Овакав приступ је изабран са намером да се школама и тимовима омогући да буду што отворенији и специфичнији у процени ситуације везане за насиље, као и да саветници добију адекватне смернице за креирање даље подршке и едукације представника образовних установа, односно да се постигне да реализована подршка максимално одговара конкретним потребама школа.

Иако су школе биле прилично посвећене и темељне у одговарању на питања, утисак је да је преовладао дух давања социјално прихватљивих одговора, односно да је у једном броју школа самопроцена дата на тај начин да се стекне нереално позитивна слика. У једном броју одговора присутна је поновљена констатација да насиља уопште нема, што може бити и последица недовољне сензитизираниости и обучености запослених на препознавање случајева насиља.

Међутим, уз већ поменута ограничења, сматрамо да је овај први, најшири и најобухватнији ниво истраживања насиља и дискриминације у нашим школама, сасвим добар и информативан корак, који ће, када се укрсти са подацима из друга два нивоа (фокус група и анализа документације), дати доста квалитетан и користан увид неопходан за планирање даљег рада саветника – спољних сарадника са школама и ефикаснију борбу против насиља.

РЕЗУЛТАТИ АНКЕТЕ

I Испитивање врста и учесталости насиља

Од укупно 25 средњих школа и 50 основних на упитник је одговорило 18 средњих и 43 основне школе, односно 81,33% узорка. Будући да је проценат одговора висок, узорак можемо сматрати репрезентативним за закључке који следе.

Број одељења и ученика у испитаним школама

Врста школе	Број
Основна школа	42
Специјална основна школа	1
Гимназија	4
Средња стручна школа	12

Мешовита школа	1
Уметничка школа	1
УКУПНО	61

Величина школа:

Величина школе	број школа	Број ученика
мале школе	34	5261
средње велике школе	16	8195
велике школе	11	10 108

Подела на мале, средње велике и велике школе у узорку има смисла будући да величина школе може утицати на третирање одређених проблема у школи. Малом школом у овом истраживању називамо школу која има до 350 ученика, средње великом школом називамо школу која има од 350 – 700 ученика и великим школама називамо школе са преко 700 ученика. Према наведеном критеријуму у нашем истраживању имамо 34 мале школе, 16 средњих школа и 11 великих школа.

6. Како бисте описали ситуацију у вашој школи када је реч учесталости насиља?

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
Случајеви насиља су веома учестали	0%	0%	0%
учесталост насиља је средњег интензитета	20,9%	5,6%	13,3%
случајеви насиља су ретки	72,1%	83,3%	77,7%
Остало	6,9%	11,1%	9%

И основне и средње школе су сагласне да нема учесталих случајева насиља. Да је учесталост насиља средњег интензитета наводи 20,9% основних школа и 5,6% средњих школа. Самим тим средње школе се у највећем проценту изјашњавају да су случајеви насиља ретки и за 11% мање основних школа. Занимљив је податак да укупно 9% школа (6,9% ОШ и 11,1% СШ) тврди да никада нису имали ни један регистрован случај насиља, ни у једном облику. Поставља се питање да ли је ситуација у овим школама заиста идеална или запослени нису довољно сензибилисани да препознају насиље и реагују на њега.

7. Рангирајте следеће врсте насиља према учесталости у вашој школи (ранг 1 добија врста насиља која је најучесталија, ранг 5 она која је најмање учестала) ?

Ранг	Основне школе					Средње школе				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Физичко	6	7	10	8	12	2	/	/	7	9
Психичко	9	5	10	8	11	/	2	6	7	3
Дигитално	3	4	8	15	13	2	/	3	8	5
Сексуално	1	/	1	2	39	/	/	/	/	18
Социјално	1	5	7	16	14	/	2	2	8	6

Школе су имале задатак да рангирају пет облика насиља по учесталости у својој школи. Просечни рагови су дати у табели. Основне школе психичко насиље процењују као најчешће присутно у школама, затим физичко и социјално. Интересантан податак је да школе процењују дигитално и социјално насиље као најмање учестале облике насиља. Према подацима које су дале средње школе, у рангу 1 по два пута су бирани физичко и дигитално насиље, у рангу 2 по два пута психичко и социјално. И у основним и у средњим школама најмање учестало је сексуално насиље. Интересантан је податак да се дигитално насиље у највећем броју случајева бира у ранговима 4 и 5 што указује да га школе процењују као мало или најмање учестало. Питање је да ли су одрасли у могућности да препознају овај облик насиља и да ли поседују одређене вештине за праћење овог облика насиља. Неопходно је уврстити додатне обуке за наставнике на тему дигиталног насиља.

8. Насиље је најчешће присутно (заокружите највише три одговора)

Понуђени одговори	Основне школе	Средње школе	Укупно
у школи за време часова	1	0	1
у школи за време малог и великог одмора	22	9	31
у школском дворишту и око школе	22	9	31
на путу до школе и натраг	25	3	28
на друштвеним мрежама	14	11	25
на местима ван школе на којима се окупљају млади	9	7	16

На питање где се најчешће дешава насиље, подаци из основних школа указују да се насиље најчешће дешава у школском дворишту и око школе као и на путу до школе и натраг. 14 пута је биран и одговор да је насиље присутно на друштвеним мрежама и 9 пута одговор да је насиље најчешће присутно на местима ван школе на којима се окупљају млади. Иако је само једна школа изабрала одговор да је насиље најчешће присутно у школи за време часова, овај податак забрињава и указује на озбиљне проблеме са којима се ова школа суочава.

У средњим школама насиље је највише присутно на друштвеним мрежама, затим на школским одморима и у школском дворишту. Ниједна средња школа није навела да је насиље присутно у школи за време часова.

Са друге стране на питање да ли је план дежурства наставника примерен условима у школи, распореду наставника и да ли је функционалан 90,5 % школа одговара ДА. Како је онда могуће да се насиље најчешће или врло често дешава на малим одморима и у школском дворишту? Да ли је дежурство у том случају заиста функционално?

9. Да ли на основу постојеће евиденције пратите кретање броја и врсте евидентираних случајева насиља кроз више школских година?

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
да, упоређујемо податке и имамо увид у кретање учесталости насиља	37,2%	61,1%	49,15%
можемо то рећи само на основу утиска и процене Тима, немамо конкретну статистику	46,5%	38,9%	42,7%
не, посматрамо само једну, конкретну школску годину	9,3%	0%	9,3%
Остало	7%	0%	7%

Иако Протокол поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање прописује (у делу који се односи на Документацију, анализу и извештавање) праћење броја и врсте случајева насиља, само 37,2 % основних школа потврђује да имају увид у учесталост насиља и значајна је разлика у односу на средње школе које то раде у 61% случајева. Чак 9,3% основних школа прати само једну школску годину. Добијени подаци указују да средње школе озбиљније приступају вођењу документације на тему насиља, злостављања и занемаривања у односу на основне које бирају и алтернативна решења (2,3% школа наводи да никада нису имали искуство са насиљем у школи; 2,3% „посматрамо једну конкретну школску годину, али користимо и утисак и процену тима учесталости“ и 2,3% „пратимо кроз евиденције, извештаје и изјаве које се уредно воде“).

10. На који начин проверавате да ли се учесталост насиља повећава или смањује у последњих неколико година?

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
кроз податке које добијамо од педагошко психолошке службе	44,2%	33,3%	38,8%
кроз субјективну процену одељењских старешина	18,6%	5,6%	12,2%
на основу резултата истраживања која се редовно	16,3	50%	33,1%

спроводе у школи			
Остало	20,7%	11,1%	15,9%

И у одговору на питање на који начин школе проверавају да ли се учесталост насиља повећава или смањује у последњих неколико година средње школе поново показују већу систематичност у раду у односу на основне школе. 50% средњих школа евиденцију води на основу резултата истраживања која се редовно спроводе у школи док на тај начин ради само 16,3% основних школа. Основне школе су у највећој мери ослоњене на педагошко психолошку службу и податке које од њих добијају (44,2%), 18% ОШ учесталост насиља проверава кроз субјективну оцену одељењских старешина. Једна трећина средњих школа учесталост насиља у школи прати кроз податке које добијају од педагошко-психолошке службе а само 5,6% кроз субјективну процену одељењских старешина. У категорији „остало“ код средњих школа, 5,6% наводи да пораст и смањење насиља прате кроз податке које добијају од Тима за заштиту или кроз анализе анкета које спроводе сваке друге или треће године.

Једна школа се изјашњава да не прате учесталост насиља јер у њиховој школи нема ниједног појавног облика насиља.

11. Шта бисте могли навести као особеност, специфичност ваше школе када је реч о насиљу?

Као специфичност школа кад је реч о насиљу, одговоре школа можемо сврстати у 5 категорија:

Школе које наводе да је њихова специфичност непостојање насиља:

Одговори су различитог типа, од оних који категорично тврде да није било насиља у школи до школа које су по самом оснивању специфичне (уметничка и специјална школа) и да по суштини свог рада промовишу културу, уметност и здраве стилове живота или да специфичне организације рада у школи деца никада нису без надзора, па је самим тим искључено.

Школе које наводе да су случајеви насиља ретки:

Скоро све школе сврстане у ову категорију наводе да у њиховој школи није било насиља другог и трећег нивоа и да се јавља само на првом нивоу.

Школе које су усмерене на сензибилисање ученика и запослених и превентивне активности:

У овој категорији су школе које су ставиле акценат на људске ресурсе и повећање осетљивости свих актера у школи на превенцију и реаговање на насиље. Превентивне активности су у овим школама равноправно подељене на све – ученике, родитеље, запослене, што доводи до позитивне атмосфере у којој су сви свесни сопствене одговорности. Неке школе у одговорима конкретизују да се ради о информисању ученика и родитеља од стране педагошко - психолошке службе и одељењских старешина; редовном и одговорном дежурству наставника; једна средња школа је прошла кроз пројекат „Школа без насиља“ што је значајно допринело укључивању свих

актера у превенцију и стварања климе поверења; једна помиње континуирано подсећању на тему кроз паное са порукама против насиља и кутију поверења.

Школе које сматрају да су важне искључиво интервентне активности:

Школе у овој категорији акценат стављају на реакције након што се насиље догоди и изузетну сарадњу са полицијом, при чему наводе да су и у школи ангажовани различити актери (наставници, одељењске старешине, родитељи, стручна служба) и да самим тим проблеме решавају без ангажовања Тима за заштиту од насиља.

Остале школе:

Школе које нису сврстане у претходне четири категорије наводе конкретне појавне облике насиља са којим се суочавају („С обзиром на то да школу похађа више девојчица него дечака, вербално насиље је заступљеније у односу на друге врсте насиља“, „Уобичајеније је насиље путем друштвених мрежа него у отвореном сукобу“, „Углавном је присутно вербално и дигитално насиље, најчешће на првом, евентуално другом нивоу“...). Са друге стране, школе које су регионалног карактера су самој својој организацији и структури ученика специфичне због изразитих социјалних и културолошких разлика.

Природно је да се школе у складу са својим специфичностима баве питањем насиља и у складу са својим специфичностима реализују одређене активности. Школе углавном реагују на насиље које се може сврстати у други и трећи ниво што поново указује да је важно освешћивање свих актера да су превентивне мере и интервенције на насиље на првом нивоу и законска обавеза и један од начина да се насиље спречи на осталим нивоима.

II Едукованост, информисаност и укљученост свих актера школског живота у спровођење циљева Програма и процедура

12. Молимо вас да процените у којој мери су евидентирани/забележени (у одговарајућој писаној форми) случајеви насиља који се дешавају у вашој школи

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
у највећој мери су евидентирани	79,1%	88,9%	84%
реагујемо на насиље, али немамо писани траг о једном броју догађаја	7%	5,6%	6.3%
реагујемо на насиље, али је евиденција врло оскудна	2,3%	0%	1.15%

И у основним и у средњим школама појављују се и одговори „нисмо имали случајеве насиља“. У основним школама, један одговор прецизира да се евидентирају „сви видови насиља 2. и 3. нивоа“.

Податак о 84% евидентираних догађаја није идеалан, али је тренутно задовољавајући – при чему би, наравно, требало интензивно радити са школама које немају никакав траг о опаженим ситуацијама насиља.

Примећује се да је проценат евидентираних ситуација насиља нешто већи (за 10%) код средњих школа – могуће да је тако због повећане осетљивости средњих школа на могуће тешкоће, али и законске последице које могу произаћи из нередовног евидентирања.

13. На који начин евидентирате случајеве насиља у вашој школи?

Одговори у овој групи се могу оквирно сврстати у три категорије:

а) евиденција се води према Протоколу и процедурама, сваки актер има своје задужење – почевши од дежурног и предметног наставника до Тима и директора - 80% одговора

б) евиденцију води педагошко – психолошка служба, односно само психолог или само педагог, уз евентуалну сарадњу са одељењским старешином – 15% одговора

в) евиденцију води Тим, односно особа задужена за то у оквиру Тима – 5%

Процент је дат и за средње и за основне школе заједно, јер су одговори врло сродни, нема значајнијих разлика.

Генерално, школе показују добру упознатост са начинима евидентирања и документовања случајева насиља, при чему су једнообразне и јасне форме за евидентирање нешто више поменуте и присутне у средњим школама. Међутим, присутна је и тенденција у одређеном броју школа да су за евиденцију задужени само психолог или педагог, што може створити погрешну дирекцију и уверење да је једино педагошко- психолошка служба задужена за регистровање, али и бављење случајевима насиља.

У сваком случају, делује да је, према самопроцени школа, евидентирање случајева насиља на задовољавајућем нивоу.

14. Ко најчешће пријављује да се насиље десило?

У **основним школама**, према самопроцени установа, ситуација је следећа – најчешће насиље пријављују наставници и други запослени – око 70%, затим особа која трпи насиље – у преко 50% случајева, а најређе родитељи и ученици који су били сведоци насиља, али нису учествовали у њему (нешто испод 20%).

У **средњим школама**, према самопроцени установа, ситуација је за нијансу другачија – убедљиво најчешће насиље пријављују наставници и други запослени –

преко 80%, у значајно мање случајева особа која трпи насиље – око 30 % случајева, затим родитељи са око 15% и ученици који су били сведоци насиља, али нису учествовали у њему (око 10%).

Редослед оних који најчешће обавештавају о случајевима насиља је исти и у основним и у средњим школама, али је број жртава које се учестало обраћају за помоћ доста нижи у средњим школама – највероватнији узрок је нешто јачи притисак вршњака и потреба да се не одступи од неписаних норми вршњачке групе – свакако је у оба случаја потребно радити на оснаживању жртава да се обрате за помоћ.

Оно што је најизразитији утисак јесте ниско учешће у реаговању на насиље родитеља и вршњака који су сведоци насиља и сматрамо да су ово две циљне групе са којима највише треба радити на едукацији, информисању, сензитизирању и оснаживању за реаговање.

15. Одредите који проценат ученика у вашој школи је упознат са Протоколом,врстама насиља, као и са тиме коме се могу обратити у случају насиља?

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
90% и више ученика	72,1%	55,6%	63,9%
од 50% - 80% ученика	27,9%	44,4%	36,1%
мање од половине ученика	0%	0%	0%

Иако је обавеза упознавања ученика са Протоколом врло јасна, узевши у обзир самопроцену реалне ситуације, добијамо да има школа које сматрају да њихови ученици нису у потпуности упознати са темом насиља и начинима борбе против њега. Нарочито је приметан раскорак у одговорима основних и средњих школа, где средње школе процењују да је ипак значајно мањи број ученика упознат са Протоколом, појмом и врстама насиља. То је свакако област у којој се може радити на планирању ефикаснијих начина за упознавање младе, адолесцентске популације са борбом против насиља, њиховим правима и обавезама.

16. На које начине се ученици упознају са Протоколом, врстама насиља, као и са тиме коме се могу обратити се у случају насиља?

Најчешћи одговор које школе дају јесу да ученици упознају са насиљем на часу одељењског старешине - скоро 100% испитаних и средњих и основних школа.

Нешто нижи по учесталости јесу одговори који помињу паное и писани материјал, као и сајтове школа (око 80%), активности педагошко- психолошке службе (радионице, материјали, разговори), активности Тима (око 50%) и на крају вршњачку едукацију и активности Ученичког парламента.

Вршњачка едукација и активност ученика расте по учесталости у средњим школама, што је и очекивано, узевши у обзир могућности и особености старијих ученика.

Оно што није нарочито наглашено, односно не појављује се ни у једном случају, јесте укључивање и предметних наставника у едукацију и рад са ученицима везаним за насиље, тако да се има утисак да тај ресурс остаје мање искоришћен. Само у две средње школе се помињу грађанско васпитање и верска настава, али нигде није експлицитно препозната могућност борбе против насиља кроз часове редовне наставе из других предмета.

17. Да ли су родитељи ученика упознати са Протоколом, врстама насиља, коме се могу обратити се у случају насиља?

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
90% и више родитеља	44,2%	27,8%	36%
од 50% - 80% родитеља	48,8%	50%	49,4%
мање од половине родитеља	7%	22,2%	14,6%

Упознатост родитеља са Протоколом и врстама насиља је, и према проценама основних, а још више средњих школа, релативно ниска. То је нарочито забрињавајуће за средње школе где се процењује да чак у четвртини школа више од половине родитеља не зна ништа о Протоколу. Ово је, наравно, последица ређег контакта родитеља и школе у старијим узрастима, школовања детета ван места боравка, али у исто време и област која би захтевала темељно осмишљавање и укључивање – не само информисање – родитеља у заједничку борбу против насиља.

18. На који начин се родитељи упознају са Протоколом, врстама насиља, као и са тиме коме се могу обратити се у случају насиља?

Код највећег броја школа, родитељски састанци и састанци Савета родитеља су примарни начин упознавања родитеља са Протоколом. Код 50% школа постоји обавеза презентовања Протокола на првом родитељском састанку на почетку године. Такође, као учестали видови информисања помињу се индивидуални разговори, разговори са стручним сарадницима, панои у школи, сајт школе. Много ређе се помињу циљане едукације родитеља – радионице, вебинари - а само две школе су поменуле и неку врсту интерактивније сарадње, кроз попуњавање упитника којима се процењује упознатост родитеља са поменутиим темама.

Узевши у обзир дате одговоре, сматрамо да би, нарочито у школама са учесталијим ситуацијама насиља, као и онима који ниско порцењују упознатост родитеља, требало применити и друге технике информисања и едукације, поред родитељских састанака који би требало да остану само један од начина, али свакако не и једини. Овде би било пожељно консултовати се и са Саветом родитеља о најефикаснијим облицима информисања родитеља.

19. Да ли су запослени информисани о својим обавезама у области заштите од насиља и да ли знају да свако има обавезу да реагује?

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
да, сви или највећи број њих	97,3%	88,9%	93,1%
велики број наставника и запослених, али ипак не већина	2,7%	11,1%	6,9%
мањи број запослених, углавном они који су директно задужени за борбу против насиља (чланови Тима, ПП служба...)	0%	0%	0%

Школе генерално сматрају да су сви или највећи број запослених упознати са својим обавезама у области заштите ученика од насиља – иако би тек укрштањем са осталим подацима могли да проверимо да ли је ова оптимистична слика и сасвим реална. Оно што је значајан показатељ јесте да средње школе сматрају да имају већи број недовољно обавештених наставника и запослених, тако да је препорука средњим школама појачано фокусирање на информисање, али и проверавање информисаности наставника и других запослених у овом изразито важном сегменту за заштиту од насиља.

20. Да ли у школи постоји истакнут план дежурства наставника?

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
да	95,3%	88,9%	92,1%
не	4,7%	11,1%	7,9%

Највећи број школа има истакнут план дежурства наставника, мада не све – потребно је, свакако, предочити школама, нарочито средњим, значај јасног и функционалног плана дежурства наставника за безбедност ученика и запослених.

21. Да ли сматрате је план дежурства примерен условима у школи, распореду наставника. Да ли је функционалан?

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
да	97,7%	83,3%	90,5%
не	2,3%	16,7%	9,5%

И у одговору на ово питање, нешто је неповољнија ситуација у средњим школама, мада је генерално проценат релативно висок и задовољавајући.

22. Образложите одговор на претходно питање

Школе су углавном наводиле своје одговоре узимајући у обзир два главна фактора – просторно и временско организовање.

Што се тиче **простора**, највећи број школа каже да је дежурство организовано тако да се покрије читав простор школе, као и школско двориште, или бар најкритичнија места у школском простору. Разлика у организацији има – негде наставници дежурају на сваком спрату, у неким школама су наставници су у обавези да обилазе и школска

дворишта, понегде то није прецизирано. Број ангажованих наставника се разликује, негде је то само један, а негде и 5 наставника по смени. У око 15 % школа, у дежурство су укључени и помоћни радници. У малом броју школа постоји и распоред дежурства за чланове Тима.

У вези са **временским распоредом** скоро све школе извештавају да се труде да направе распоред дежурства тако да наставник нема много часова у дану кад дежура и да се дежура онда када је наставник само у школи која организује дежурство (важно код наставника који раде у више школа). Међутим, у неколико школа је поменуто да распоред није ефикасан, јер наставници дежурају у дану када имају много часова, или распоред није уопште прецизиран, већ остављен слободној вољи и избору самих наставника, што често доводи до неспоразума и неефикасног дежурства, нарочито током великих и малих одмора. Школе генерално наглашавају да је период малих одмора мање контролисан него периоди великих одмора.

Препорука би била да се, уз координацију Тима, управе и наставничких већа, направи најефикаснији и најоптималнији план дежурства, како временски, тако и просторно, као и да дежурни наставници, али и остали запослени, буду упознати са јасним и недвосмисленим правилима и обавезама за време њиховог дежурства.

22. Да ли у ситуацијама 3. нивоа насиља установа извештава школску управу одмах, а најкасније у року од 24 сата од сазнања?

Понуђени одговори	основне школе	средње школе	укупно
да, увек	81,4%	94,4%	87,9%
само када проценимо да је неопходно укључивање Школске управе	16,3%	0%	8,2%
не	2,3%	5,6%	3,9%

Иако је Правилником јасно прописана обавеза обавештавања надлежне Школске управе у ситуацијама 3. нивоа насиља, а дописима и наглашено да се та обавеза мора поштовати, у укупном броју школа ту обавезу не поштује скоро 13% школа. Нарочито је упозоравајући податак да чак петина основних школа не обавештава ШУ о сваком догађају, већ се у неким случајевима процењује да ли је то потребно, а у неким случајевима уопште не реализује.

Препорука је да се још једном истакне обавеза извештавања и да школе буду недвосмислено свесне изричите процедуре у овим случајевима.

III Квалитет рада Тима, специфичности одговора школе на насиље

24. Да ли се Тим за заштиту састаје редовно, или само по потреби, када су упитању интервентне активности

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
редовно, према годишњем плану рада	93%	88,9%	90,1%
само онда када има потребе за интервентним активностима	7%	11,1%	9,9%

Преко 90% укупног броја испитаних школа наводи да се тим састаје редовно према годишњем плану рада. Овакво функционисање је у складу за захтевима које поставља Правилник јер су задаци тима поред интервенције и информисање, учешће у обукама запослених и пројектима који поспешују компетенције запослених у овој области, предлагање мера превенције и заштите, сарадња са родитељима и локалном заједницом, праћење ефеката предузетих мера... Иако су задаци тима много шири од саме интервенције на случајеве насиља 11,1% средњих школа и 7% основних наводе да се тим састаје само када има потребе за интервентним активностима.

25. Да ли Тим разматра и даје предлоге за израду плана појачаног васпитног рада и Плана заштите?

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
да	88,4	88,9	88,6
не	11,6	11,1	11,4

И основне и средње школе су сагласне да Тим учествује односно разматра и даје предлоге за израду појачаног васпитног рада и плана заштите. У 11,4% школа, Тим не учествује у овим активностима. Охрабрује податак да се Тимови у школама баве овим активностима у великом проценту.

26. Ако је одговор на претходно питање одричан, ко је задужен за израду плана појачаног васпитног рада и Плана заштите?

Школе које су навеле да Тим не учествује у изради плана појачаног васпитног рада и плана заштите, у овим ситуацијама се најчешће ослањају на стручне сараднике (педагога и психолога) и одељењске старешине. Повремено се у израду ових докумената укључује и директор али у значајно мањој мери него претходне две категорије.

27. Да ли су на видном месту у установи истакнути бројеви телефона или линкови који могу помоћи ученицама да пријаве насиље у школи?

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
да	79,1%	100%	89,55%
не	20,9%	0%	20,45%

Све средње школе имају истакнуте бројеве телефона или линкове који могу помоћи ученицама да пријаве насиље у школи. Оно што забрињава јесте да петина

основних школа нема истакнуте ове информације за ученике. Важно је указати да се сваком ученику мора пружити прилика да пријави насиље на начин на који му одговара а школа је обавезна да ученицима пружи све релевантне информације.

28. Ако је одговор на претходно питање потврдан наведите на ком месту у установи су истакнути бројевитефона и линкови који могу помоћи ученицима да пријаве насиље у школи.

Већина школа наводе да су ове информације истакнуте на свим огласним таблама у холловима школе, или на огласној табли педагошко - психолошке службе. Неколико школа наводи да ученици ове информације могу пронаћи и у свакој учионици.

29. Да ли су у оквиру програма стручног усавршавања запослених у последњих 5 година реализоване обуке, семинари, стручни скупови повезани са развијањем компетенција запослених за заштиту од дискриминације и насиља?

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
да	67,4	77,8	72,6
не	32,6	22,2	27,4

Иако је Правилником истакнуто да је неопходно развијати компетенције запослених за превенцију и интервенцију у ситуацијама насиља злостављања и занемаривања, обуке на ову тему су се реализовале у 77,8% средњих школа и 67,4% ОШ. Податак да четвртина средњих и трећина ОШ није имала овакву обуку у скорије време, указује да школе још увек не препознају значај континуираног усавршавања у области заштите од насиља и да не придају подједнако важност обукама овог типа, иако су оне законом прописане као обавезне.

30. Ако је одговор на претходно питање потврдан, наведите које обуке, семинари, стручни скупови су реализовани.

Програм стручног усавршавања школа које брину о развијању компетенција запослених за заштиту од дискриминације и насиља је био изузетно разнолик и свеобухватан. Темама су обухваћени појмови дискриминације – препознавање и механизми заштите од дискриминације, насиља, васпитни проблеми у школи, промоција позитивног понашања у школи, безбедност и заштита деце при коришћењу ИКТ, реакције на стрес у школи, конструктивна комуникација, заштита од опасности и злостављања на интернету, облици насиља, предрасуде и стереотипи, улога наставника у превенцији насиља, права детета у образовању, развијање социјалних вештина у школи, конструктивно решавање сукоба, појачан васпитни рад са ученицима. У већини школа сваке године се спроводе обуке за наставнике на тему насиља. Из наведених тема видимо да су школе у великој мери посветили пажњу свим сегментима рада у оквиру насиља. Можемо закључити да школе које придају значај обукама у овом подручју рада из различитих углова посматрају проблем и континуирано развијају компетенције

запослених потребних за превенцију и интвенцију у ситуацијама насиља, злостављања и занемаривања и развијање позитивних социјалних вештина. Не треба заборавити да има и школа које се не баве овом темом и да је неопходно пронаћи моделе који ће све школе мотивисати на деловање.

31. Да ли се у оквиру стручног усавршавања у установи остварују садржаји, теме у вези са заштитом од насиља (хоризонтално учење, усавршавање на нивоу школе, већа, актива...)?

Понуђени одговори	основне школе	средње школе	укупно
да	67,4%	72,2%	69,8%
не	32,6%	27,8%	30,2%

Занимљив је податак да се и у оквиру стручног усавршавања у установи добијају врло слични подаци као и у резултатима спољашњег стручног усавршавања што указује да се школе које не спроводе акредитоване програме на ову тему не баве овом тематиком ни у „унутрашњем“ усавршавању. Од изузетног значаја је нагласити школама да је стручно усавршавање у овој области обавезно, али веома релевантно и корисно у борби против насиља и стварању позитивне школске климе.

32. Ако је одговор на претходно питање потврдан, наведите који су садржаји реализовани.

Све испитане школе (и основне и средње) које остварују садржаје у вези са заштитом од насиља реализују сличне активности: дисеминација садржаја након похађања семинара, предавања стручних служби, секретара или координатора Тима на наставничким већима (упознавање са регулативом реаговања на ситуације насиља, врсте насиља, унутрашња заштитна мрежа, подела штампаног материјала информативног типа, дискриминација, развој толеранције, извештавање о раду тима за заштиту од насиља, приказ резултата истраживања, дигитално насиље).

Један (мањи) број школа истиче посебно значајан сегмент усавршавања у овој области, а то је едукација ученика. Улога вршњака је изузетно је значајна у превенцији насиља и важно је да одрасли деци пруже могућност да се укључе у овај процес и развију однос поверења са њима. У овим школама се спроводе радионице за ученике, Форум театар, израда паноа, музичке манифестације. Поред часова одељењских старешина ове активности се спроводе и на часовима грађанског васпитања и у појединим школама часовима верске наставе. У једној школи се наводи да се реализују предавања за родитеље са темом превенције насиља, посебни ризици и мере заштите.

Пример изузетно добре праксе се јавља у једној школи у којој се на нивоу стручних већа дефинишу садржаји који се могу користити у редовној настави, а у циљу превенције насиља. Препорука је да се врши размена добрих пракси између школа ради промовисања примера добре праксе и мотивисања школа да спроводе ове активности.

33. Заокружите са којим институцијама сте сарађивали у последњих 5 година у борби против насиља.

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
здравствене установе	62,8%	61%	61,9%
Центар за социјални рад	83,7%	94,4%	89,05%
полиција	88,4%	94,4%	91,4%
тужилаштво	9,3%	5,6%	7,5%
удружења грађана, невладине организације	25,6%	50%	37,8%
медији	30,2%	27%	28,6%
Остало (ШУ. МПНТР)	4,6%	0%	4,6%

Када је у питању сарадња са другим установама, школе су најчешће тражиле асистенцију полиције - у 91,4% случајева, затим центара за социјални рад 89,05%, здравствених установа 61,9%. Значајна разлика постоји у проценту сарадње основних и средњих школа са удружењима грађана. 50% средњих школа је бирало ове институције као сараднике а само 25,6% основних школа, што може бити последица и веће самосталности ученика у средњој школи.

34. Оцените квалитет ваше сарадње са другим институцијама у борби против насиља (ранг 1 добија сарадња која је најмање квалитетна, ранг 5 она која је најквалитетнија).

Најбоље је оцењена сарадња школа са полицијом (просечна оцена 4,53 на скали од 1-5) и центром за социјални рад (просечна оцена 3,95), док се оцене сарадње са другим установама крећу између 3,79 (здравствене установе), тужилаштво (2,83), удружења грађана (2,90) и медији (3,02).

Треба напоменути да многе школе једноставно нису имале потребу за сарадњу са тужилашвом или медијима, те да стога два последња ранга означавају и просто одсуство сарадње.

35. Да ли сте покретали васпитно – дисциплинске поступке везане за случајеве насиља у школској 2018/19. години?

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
да	48,8%	83,3%	66,05%
не	51,2%	16,7%	33,95%

Половина основних школа је покретала васпитно дисциплинске поступке везане за случајеве насиља и $\frac{3}{4}$ средњих школа. Значајна је веза између овог питања и одговора на питање колико васпитно – дисциплинских поступака везаних за случајеве насиља је покренуто.

36. Колико васпитно – дисциплинских поступака везаних за случајеве насиље сте покренули у претходној школској години?

Број покренутих васпитно дисциплинских поступака везаних за случајеве насиља које су школе спроводиле креће се од једног до једанаест покренутих поступака. Број покренутих поступака је сразмеран величини школе тако да се ниједна школе не издваја по броју васпитно дисциплинских поступака.

37. Да ли су ученици били укључени у друштвено – користан рад након изречених мера везаних за насиље у школској 2018/19. години?

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
да	48,8%	55,6%	52,2%
не	51,2%	44,4%	47,8%

У средњим школама се друштвено користан рад након изречених мера везаних за насиље је спроведен у 55,6% случајева, а у основним у 48,8%. Број активности друштвено-корисног рада се креће око половине, што није добар показатељ, с обзиром да је од прошле школске године овакав ангажман ученика обавезан.

38. Уколико се у школи обављао друштвено-корисни рад након изречених мера везаних за насиље, које су се активности најчешће реализовале? (навести најмање три активности)

Након изрицања мера везаних за насиље у циљу превенције непожељног и друштвено неприхватљивог понашања ученици су спроводили активности које су предвиђене Правилником о обављању друштвено корисног, односно хуманитарног рада.

Активности које су се спроводиле су: израда паноа на тему насиља, помоћ одељењском старешини за припрему предавања, учешће у раду тима за заштиту од насиља (без прецизираних активности), израда презентација на тему насиља, људских и дечијих права, толеранције, писање састава и есеја на тему насиља, ангажовање у активностима вршњачког тима. Сматрамо да су ове активности директно усмерене на подстицање развоја пожељних и позитивних облика понашања. Остале активности су усмерене на помоћ запосленима и одржавање простора и могу да подстакну позитивне начине понашања, али нису у директној вези трајном променом понашања.

39. Да ли у вашој школи постоје активности у којима су ученици активно укључени у борбу против насиља?

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
да	76,7%	83,3%	80%
не	23,3%	16,7%	20%

На основу резултата може се рећи да школе ученицима указују поверење и укључују их у активности за борбу против насиља. Ученици средњих школа су у већем проценту укључени у активности заштите од насиља, што је и природно, с обзиром на узраст. Важно је нагласити да је вршњачка едукација значајан ресурс у борби против насиља и да је потребно да школе максимално ангажују ученике који ће у складу са узрастом и могућностима учествовати у процесу заштите од насиља. Битно је да се рад

ученика уважава, промовише и да се подстиче партиципација и сарадња са осталим тимовима у школи.

40. Ако је одговор на претходно питање потврдан, наведите које су то активности

Како школе наводе, активности у које су ученици активно укључени у борби против насиља су радионице које са њима реализују наставници, радионице које ученици изводе у улози водитеља – вршњачка едукација, радионице које спроводе удружења грађана са темом превенције насиља, дистрибуција едукативног материјала, израда паноа, уређење школског простора у циљу промоције школе као безбедног окружења, трибине, предавања, посете позоришним представама.

Један број школа наводи активности које ученици реализују у оквиру спортских секција, драмске, ликовне секције, активности ученичког парламента, обележавања значајних датума,

Мањи број испитаних школа има формиран Вршњачки тима за заштиту од насиља који се активно баве превенцијом насиља кроз вршњачку едукацију, различитих акција под слоганом стоп насиљу, писање пројеката, посете другим школама.

41. Наведите најчешће превентивне активности које школа спроводи у последњих 5 година у заштити од насиља.

Спектар превентивних активности које школе спроводе у заштити од насиља је изузетно широк и школе на различите начине стварају сигурно и подстицајно окружење и атмосферу сарадње.

Активности за ученике: предавања на часовима одељењског старешине (одељењски старешина и педагог), вршњачка едукација, упознавање са Правилима понашања у школи; Правилником о васпитној и васпитно-дисциплинској и материјалној одговорности ученика, Правилником о заштити ученика од насиља, правима и обавезама; информисање о начинима пријаве насиља; ликовне изложбе, спортска такмичења, пројекција филмова, позоришне представе; анкетирање, саветодавни разговори, обележавања значајних датума; превенција вршњачког насиља организована кроз часове грађанског васпитања, предавања МУПа, појачан васпитни рад, постављање кутије поверења, хуманитарне активности. Као пример изузетно добре праксе истиче се дефинисање наставних садржаја који се могу користити у превенцији насиља.

Активности за родитеље: радионице за родитеље, упознавање са Протоколом.

Активности за запослене: Дежурство наставника, упознавање са Правилником о заштити ученика од насиља, предавања, стручна усавршавања.

Из приказаних резултата можемо приметити да је, природно, највише активности усмерено ка ученицима. Са друге стране у великом броју случајева ученици су пасивни примаоци информација (предавања, упознавање, информисање...) и питање је колико оне заиста могу изазивати промене и развијање свести код ученика. Важно је да у свим

активностима које су усмерене ка ученицима они узму активно учешће у складу са својим развојним могућностима.

И родитељи су значајан ресурс који се може искористити у значајно већој мери него што се заиста у школама реализује.

Наставници највише времена проводе са ученицима и важно је да континуираним активностима у току редовне наставе обрађују тему насиља.

42. Наведите три активности које су се у вашој школи показале као најефикасније превентивне активности.

Важно је да школе као место где деца организовано проводе највише времена у току дана преузму примарну улогу у превенцији насиља.

Активности у које су укључена деца: вршњачка едукација, спортске манифестације, упознавање ученика са правном регулативом, Конвенцијом о правима детета, Посебним протоколом, позоришне представе, организовање трибина, дебата, предавања, „ја поруке“ - ненасилна комуникација, „Није тешко бити главна фаца“, обележавање значајних датума, Форум театар, караоке као облик сарадње више школа, хуманитарне активности, радионице које изводе наставници и стручни сарадници (предрасуде, стереотипи, дискриминација, насиље), анкетирање ученика, понуда различитих ваннаставних активности.

Активности за наставнике: дежурства наставника и помоћног особља, упознавање са правном регулативом, Посебним протоколом, стручно усавршавање

Активности за родитеље: радионице за родитеље, ванредни родитељски састанци, ангажовање родитеља у Тиму за заштиту од насиља, упознавање са Посебним протоколом

Остале активности: Видео-надзор, школски полицајац, предавања од стране представника МУПа, добра сарадња са СЗМ

Најбољи резултати у превенцији се могу постићи ако се негује атмосфера уважавања, разумевања и толеранције. Кроз ове активности школе креирају климу у којој се учи, развија и негује култура понашања и уважавања личности, развија одговорност свих. Важно је интензивно трагати за новим начинима и облицима превенције и активно укључити све учеснике. Недостатак је што тема насиља није имплементирала у редовну наставу.

43. Наведите разлоге зашто их процењујете као успешне.

Школе као најуспешније превентивне активности процењују активности које доводе до позитивних промена код ученика, оснажују сарадњу између ученика и наставника и наставника и родитеља, сензибилишу родитеље, ученике и наставнике о значају безбедности ученика у школи и повећавају одговорност свих актера, смањују учесталост насиља. Све ове активности стварају атмосферу у којој су ученици задовољни и мотивисани за учешће у активностима, толерантнији су, креативно користе слободно време, развијају позитивне ставове и осећај сигурности током боравка у школи.

Неколико школа истиче да су активности које су по њима посебно успешне оне које код ученика изазивају страх од смањења оцене из владања, страх од реакције родитеља и школских полицајаца, што нам указује да ни сами представници школа нису схватили суштину превентивних активности. Изазивање страха код ученика никако не решава проблем насиља у школама, напротив. Репресивне мере не развијају културу понашања код ученика и не уче их да поштују личност других. Ово указује да је појединим школама потребна обука у домену социјалних вештина и васпитног рада са ученицима.

44. Шта сматрате добрим странама рада ваше школе у борби против насиља?

Школе су у одговорима на ово питање истакле своје снаге у борби против насиља. Као кључна места у одговорима (без разлике у односу ОШ-СШ) можемо дефинисати следеће: континуиран рад, сарадњу и укљученост свих актера, велики број превентивних активности, обавезно реаговање на насиље – већа сензибилисаност запослених и ученика, вршњачка едукација, добро функционисање тима, сарадња са родитељима и ученицима, развијање одговорности код наставника, формирање вршњачког тима, устаљена процедура вођења документације, добра сарадња са локалном заједницом. Из одговора видимо да су школе усмерене на мере превенције што указује да школе имају свест о значају превентивних активности у циљу стварања безбедног окружења за децу.

45. Зашто? (Образложите одговор на претходно питање.)

У образложењу претходног одговора школе истичу значај заједничког реаговања као предуслов за смањивање учесталости насиља као и одржавање позитивних односа међу ученицима и подстицање колегијалних односа. Ова заједничка констатација школа охрабрује јер једино заједничким деловањем школе, родитеља и локалне заједнице можемо да спречимо насиље. Коментари школе о томе шта сматрају добрим странама рада школе у борби против насиља указују да превентивне активности заиста испуњавају свој циљ и по коментарима у упитнику, смањују случајеве насиља у школама.

46. Наведите у којим областима би у вашој школи требало унапредити борбу против насиља како би она била ефикаснија?

Школе у одговорима исказују своје личне процене који сегменти рада се могу унапредити у борби против насиља. Одговоре смо сврстали у следеће категорије:

Обуке за рад са ученицима: школе које су могућности унапређења виделе у раду са ученицима наводе да је неопходно да унапреде своје компетенције у области извођења обука/радионица са ученицима о начину решавања конфликта, ненасилној комуникацији.

Обуке намењене наставницима: у овој категорији школе наводе да су наставницима потребне обуке и предавања стручних предавача на ову тему. Иако је дигитално насиље процењено као „мало учестало“ у ОШ и СШ, школе исказују потребу за додатним обукама о овој врсти насиља. Забрињава немоћ коју неке школе исказују у смислу да

траже подршку и механизме којима би се наставници заштитили од ученичког насиља, што указује на потребу јачања компетенција наставника за васпитни рад.

Сарадња са родитељима: поједине школе препознају значај укључености родитеља у заштити од насиља и исказују потребу за додатним ангажовањем родитеља али и едукацијом.

Унапређивање документације и процедура: један мањи број школа могућност за унапређивање види у формирању образаца за евидентирање и праћење предузетих мера које би све школе поштовале. И у одговорима на ово питање школе наводе могућност унапређења дежурства наставника о чему су препоруке дате у питању број 21.

Опремање школа: Увођење видео надзора у школе и школско двориште.

Сарадња са спољашњом заштитном мрежом: Веће ангажовање полиције у околини школе, да школа има свог школског полицајца и мањи број угоститељских објеката у којима се служи алкохол, сарадња са Центром за социјални рад. За превенцију насиља важно је да се у школи промовишу здрави стилови живота уз подршку СЗМ.

IV Потребности школе и запослених

47. Које су области у којима би вам била потребна и корисна подршка Школске управе и саветника – спољних сарадника за борбу против насиља? (највише три области)

<i>Понуђени одговори</i>	основне школе	средње школе	укупно
едукација чланова Тима, управе, стручних сарадника	15	5	20
едукација чланова колектива	27	12	39
прецизирање и разјашњавање процедура у случајевима насиља	24	6	30
развијање једнообразних форми-образаца	21	11	32
повратна информација о извештајима, плановима рада Тима	10	3	13

Сви подаци су дати у облику фреквенција одговора – не процентуално, јер су школе могле да заокружују више предлога.

Две основне школе су написале да им није потребна никаква едукација, док се и код средњих и основних школа јавља по један предлог за едукацију родитеља.

На основу добијених резултата, закључује се да је едукација свих запослених итекако потребна – иако су у ранијим питањима школе процениле да су наставници добро информисани, очигледно је да ову циљну групу препознају као ону са којом је додатна едукација и информисање итекако потребно.

48. Које врсте едукације сматрате најкориснијим за борбу против насиља?

<i>Понуђени одговори</i>		основне школе	средње школе	укупно
семинари/радионице/предавања комуникацији, медијацији, решавању конфликта ...	о	11,6%	27,8%	19,7%
семинари/радионице/предавања интервентним активностима, процедурама, примени образаца	о	23,3%	16,7%	20%
семинари/радионице/предавања темама и врсти могућих превентивних активности	о	18,6%	11,1%	14,9%
обука везана за праћење, истраживање, откривање врсте и учесталости насиља		5,6%	16,7%	11,2%
састанци ради размене искустава и примера добре праксе		39,5%	22,2%	30,9%

Поред наведених одговора, и основне и средње школе су додале још и „све горе наведене врсте обука“.

Школе су издвојиле састанке ради размене искустава и обуке везане за интервентне активности као оне које би им тренутно биле најкорисније. Међутим, редослед приоритета се мало разликује: код основних школа су састанци на убедљивом првом месту, са скоро 40% школа, затим су ту интервентне активности, а након њих теме о превентивним активностима.

Код средњих школа, скоро трећина њих сматра да им је потребна обука из области комуникације, медијације и решавања конфликта, најбројнији предлози након тога се тичу састанака, а на трећем месту су теме везане за интервентне активности и откривање насиља.

Упркос бројним обукама које су наше школе прошле, чини се да и даље постоје изражене потребе за едукацијом, вероватно и због смене генерација наставника – али најпре за могућношћу да размене искуства и примере добре праксе и сарађују тешње у борби против насиља.

Начини за укључивање родитеља би такође била једна од приоритетних области о којој треба размишљати и пружити подршку школама.

49. Који би били ваши додатни предлози, сугестије Школској управи и саветницима – спољним сарадницима када је реч о подршци школама у борби против насиља?

Средње школе су углавном давале предлоге који се тичу чешћих састанака са представницима Школске управе, али и састанака свих школа везаних за борбу против насиља (7 предлога); затим, благовремено реаговање Школске управе на пријављено насиље; уједначавање евиденције и разјашњавање недоумица у вези са спровођењем

процедура; конструисање инструмената за откривање и регистровање насиља у школама; помоћ у праћењу учесталости случајева насиља кроз дужи период... Једна школа је предложила и да се обезбеде средства за видео надзор, онде где га нема.

Код основних школа, слично као и код средњих, доминира потреба за разменом искуства и умрежавањем (14 одговора), уз неке одговоре који помињу и е-базу података, контакте међу координаторима; основне школе у великом броју помињу и едукацију родитеља (8 предлога), организацију семинара за едукацију и оснаживање наставника и Тимова, специфичне и конкретне савете у случајевима насиља, као и то да се друштво озбиљније позабави овим проблемом.

50. Ко је био задужен за попуњавање упитника?

- У основним школама су упитнике углавном попуњавали директори у сарадњи са координаторима Тимова, педагози и/или психолози, координатори и чланови Тима.
- У средњим школама су најчешће упитник попуњавали стручни сарадници, затим координатори Тимова, па тек након тога мањи број директора школе.

ПРЕПОРУКЕ:

На основу добијених података а у циљу унапређивања рада школа у области заштите од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања, неколико приоритетних препорука би било:

- да се доследно поштују одредбе Правилника које се тичу вођења документације, вршења анализа и извештавања.
- да се додатно сензибилишу наставници, ученици и родитељи – информисање, сензитизирање и оснаживање за учешће у преветивним активностима и реаговање.
- да се средње школе додатно фокусирају на информисање запослених о овој теми.
- да школе информишу ученике, запослене и родитеље о могућностима тражења подршке и помоћи од тима за заштиту.
- да се ученици активно и максимално ангажују у активностима школе у борби против насиља, у складу са узрастом и могућностима.
- да се родитељи из пасивне улоге примаоца информација активно укључе у планирање и реализовање активности.
- да се преветивне активности у заштити од насиља имплементирају и на часовима редовне наставе кроз адекватне наставне садржаје.

- да школе израде ефикасан и оптималан план дежурства, како временски, тако и просторно, као и да дежурни наставници, али и остали запослени, буду упознати са јасним и недвосмисленим правилима и обавезама за време њиховог дежурства.

- да се поштује обавеза стручног усавршавања запослених ради унапређивања компетенција за превентивни рад, благовремено уочавање, препознавање и реаговање на дискриминацију, насиље, злостављање и занемаривање. Потребно је да се обуке у области заштите ученика од насиља редовно организују у школи и да их похађају сви запослени.

Извештај поднеле саветнице спољне сараднице за заштиту од насиља:

Александра Јовановић Ђукић, психолог

Снежана Стаматовић, педагог